

NIEUWE AANWINST

Maria Magdalena in extase

Wybrand de Geest (naar Caravaggio)

1620. Olieverf op doek, 91,6 × 114 cm

Bijdrage: € 54.450 vanuit het Saskia Fonds

FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN

Aangekocht in 2024 met steun van de Vereniging
Rembrandt (mede dankzij haar Saskia Fonds) en
FB Oranjewoud en gerestaureerd met steun van
de Alma-Tadema Kring

Caravaggio door Friese ogen

Op je knieën met een uv-lamp
een schilderij inspecteren in de
toiletruimte van een Spaans veilinghuis.
De aankoop van *Maria Magdalena in extase*
was een avontuur voor het Fries Museum.

Niet minder avontuurlijk was het leven
van de maker, Wybrand de Geest, die van
uit Leeuwarden via Utrecht, Parijs en
Aix-en-Provence naar Rome reisde.
Nog in Rome of al onderweg naar huis
schilderde hij deze kopie naar een
historiestuk van Caravaggio. Dit werk
werpt nieuw licht op de ontwikkeling
van De Geest, die vooral bekend is
vanwege zijn portretten van Friese
landadel en stadhouders.

De tip van een oud-collega die het schilderij in december 2023 online ontdekte, kwam als een grote verrassing. Precies in de periode waarin we dagelijks met Wybrand de Geest (1592-ca. 1663) bezig waren voor de geplande tentoonstelling over zijn werk. Toeval of niet?

In Leeuwarden moest men eventjes wennen aan de voorstelling van ‘een in katzwijn liggende vrouw’, die zich bovendien helemaal in Barcelona bevond. Op de eerste kijkdag bleek het Spaanse veilinghuis het doek net naar zijn vestiging in Madrid te hebben gebracht omdat het daar meer belangstelling voor de kijkdagen verwachtte. Daar sta je dan met je blauwe lamp (ultraviolet licht om overschilderingen en retouches zichtbaar te maken, red.) in de tas. Door het missen van de kijkdag ging ook de veiling aan ons voorbij, want je wilt geen aanvraag bij de fondsen doen voor de aankoop van een schilderij dat je niet zelf hebt gezien. We konden weer ademen toen het doek onverkocht bleef. In de maanden daarna werd Maria Magdalena in Spanje bevrijd van een saffraangeel vernis en zorgde de stichting FB Oranjewoud in Friesland tot onze grote vreugde voor een ruimhartig startkapitaal. Daarmee kon kort voor de tweede veiling van het schilderij een aanvraag worden ingediend bij de Vereniging Rembrandt.

Weer terug naar Barcelona, maar dit keer in goed gezelschap van Caravaggiokenner Volker Manuth, emeritus hoogleraar Kunstgeschiedenis aan de Radboud Universiteit en oud-lid van de raad van adviseurs van de Vereniging Rembrandt. De weelderige lijst mocht eraf en urenlang bekeken we samen het doek van alle kanten. Na een laatste inspectie met ultraviolet licht – op onze knieën in het krappe toilet van het veilinghuis omdat we daar het licht konden uitdoen en met een bewaker naast ons – waren we overtuigd van de echtheid van het vroegst bekende werk en tevens het enige historiestuk van Wybrand de Geest.

Reis naar Rome

Buiten Friesland ligt de naam van zijn belangrijkste 17de-eeuwse portretschilder niet direct op ieders lippen. Wybrand de Geest werd rond 1612 leerling bij historieschilder Abraham Bloemaert (1566-1651) in Utrecht. Van daaruit vertrok hij naar Italië. Zijn route via Parijs en Aix-en-Provence naar Rome kan keurig gevolgd worden via gedateerde bijdragen van collega-

Detail rechterbenedenhoek van
Maria Magdalena in extase van
Wybrand de Geest (naar Caravaggio)

Maria Magdalena in extase
Louis Finson (naar Caravaggio)
1613. Olieverf op doek, 112,5 × 88 cm
PARTICULIERE COLLECTIE

kunstenaars in zijn bewaarde album amicorum. Toch wordt er in de literatuur over kunstenaars die een reis naar Rome hebben gemaakt doorgaans weinig aandacht aan De Geest besteed, vermoedelijk omdat er geen enkel ander schilderij of zelfs maar een tekening uit de tijd van zijn opleiding in Utrecht en de daaropvolgende reis naar Italië bewaard is gebleven.

Nog in Rome of op de terugweg naar huis schilderde De Geest een kopie naar Caravaggio's *Maria Magdalena in extase*. Op het illusionistisch geschilderde briefje rechtsonder vermeldt hij dit trots en presenteert hij zichzelf bovendien als een Fries: 'Imitando Michaellem / Angelum Carravag[...] / Mediolan[...] / Wibrandus de Geest / frisius / Ao 1620' (Ik, Wybrand de Geest uit Friesland, heb Michelangelo Merisi da Caravaggio uit Milaan in 1620 nagedaan). Deze kopie laat zien dat Caravaggio's realisme en gebruik van scherp contrast tussen licht en donker De Geest bereikt en geraakt heeft. Dat had hij gemeen met zijn leeftijdsgenoten Hendrick ter Brugghen (1588-1629), Dirck van Baburen (1592/93-1624) en Gerard van Honthorst (1592-1665), die net als hij als jonge kunstenaar vanuit Utrecht naar Rome waren getrokken. Maar in tegenstelling tot deze schilders bleef De Geest niet in deze naar huis meegebrachte nieuwe stijl werken. Eenmaal terug in Leeuwarden groeide De Geest uit tot een gevierd en succesvol portretschilder van de Friese landadel en van drie Friese stadhouders op rij. Dit verklaart waarom hij niet tot de caravaggisten wordt gerekend. Toch lijkt de kloof tussen hen en De Geest nu minder diep te zijn dan altijd gedacht.

Caravaggio met een tussenstap?

Het is nog altijd onduidelijk of Caravaggio's origineel bewaard is gebleven. De identificatie wordt bemoeilijkt door het bestaan van talrijke eigentijdse kopieën. Op de versie van De Geest zijn attributen als een schedel, een gouden zalfpot en met enige moeite een kruis met doornenkroon te onderscheiden, die ontbreken op de schilderijen die terecht of onterecht als het origineel van Caravaggio zijn aangewezen. Mogelijk fungeerden twee werken van de Zuid-Nederlandse schilder Louis Finson (1574/76-1617) als tussenstap in de totstand-koming van De Geests *Maria Magdalena*.

Finson begon al vroeg met het kopiëren van Caravaggio's werken; misschien hebben ze elkaar zelfs persoon-

**Portret van Elisabeth
Friso van Nassau-Dietz
op de leeftijd van vier
jaar en vijf maanden**

Wybrand de Geest
1625. Olieverf op paneel,
127 × 96 cm
KONINKLIJKE VERZAMELINGEN,
DEN HAAG

**Portret van Jarich of
Sybren van Ockinga**

Wybrand de Geest
1656. Olieverf op paneel,
66,1 × 55 cm
FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN

lijk gekend. In 1613 reisde Finson vanuit Napels via Rome naar Marseille. Hij bleef enkele jaren in Zuid-Frankrijk, onder andere in Aix-en-Provence. Uit die jaren zijn twee kopieën naar Caravaggio's *Maria Magdalena in extase* van hem bekend, de eerste met de schedel in de rechter onderhoek en een met rode lak vastgezette papierstrook met zijn signatuur. Een tweede gesigineerde versie toont naast de schedel ook het kruis uit dunne twijgen waarop Maria Magdalena haar extatische blik richt.

In Zuid-Frankrijk kende de bekeerde zondares Maria Magdalena een vurige verering, ontstaan nadat haar relieken in 1279 gevonden waren in een kerk in Aix-en-Provence. Het is voorstelbaar dat Wybrand de Geest dezelfde route nam voor zijn heen- en terugreis, waardoor hij in Aix-en-Provence of omgeving in aanraking kwam met de verering en de voorstellingen van *Maria Magdalena in extase* door Finson. In het schilderij van De Geest keren vrijwel dezelfde beeld-elementen terug, maar mét zalfpot. Wellicht was de toevoeging van de zalfpot – het attribueert waaraan Maria Magdalena traditioneel is te herkennen – zijn eigen idee.

‘BRAAF’ PORTRETSCHILDER

In Nederlandse musea zijn geen originele werken van Caravaggio te vinden en evenmin (rechtstreekse) kopieën van zijn werk, zelfs niet van de hand van de bekende Utrechtse caravaggisten. De verwerving van

Maria Magdalena in extase kan de gevoelde leemte verzachten.

Volgens schildersbiograaf Arnold Houbraken was Wybrand de Geest naast een ‘braaf’ portretschilder ook historieschilder. De nieuwe aanwinst is het enige schilderij dat aan dat verdwenen aspect van zijn kunstenaarschap herinnert. Waarschijnlijk heeft de katholieke schilder meer religieus werk gemaakt, voor de schuilkerken in zijn geboortestad of voor de privékapellen van zijn adellijke klanten op het Friese platteland, maar daarvan ontbreekt nog elk spoor. Dankzij de aankoop van dit werk, gemaakt vóór de start van De Geests loopbaan als portretschilder, kan het Fries Museum nu toch iets van zijn werk als historieschilder laten zien. \

Marlies Stoter is conservator oude kunst in het Fries Museum

Voor deze tekst is gebruikgemaakt van het essay ‘Maria Magdalena in extase. Caravaggio door de ogen van Wybrand de Geest’ dat Volker Manuth voor de publicatie bij de tentoonstelling schreef.

Binnenkort te zien

Van 6 september 2025 t/m 1 maart 2026 is de tentoonstelling *Wybrand de Geest, meesterlijke portretten* te zien in het Fries Museum in Leeuwarden.